

KUCZIK ISTVÁN:

A TÁRSADALOM OBJEKTÍV TÉNYEZŐINEK SZEREPE A KOMMUNISTA ERKÖLCS KIALAKULÁSÁBAN ÉS ÁLTALÁNOSSA VÁLÁSÁBAN

Az SZKP XXII. kongresszusa lerögzítette, hogy a szovjet társadalom nagy sikereket ért el a dolgozók szocialista nevelésében, erkölcsi arculatuk átfarmálásában. Ezek a sikerek azonban nem jelentik azt, hogy a tömegek ideológiai nevelése ne lenne továbbra is a párt tevékenységének egyik igen fontos területe. Ellenkezőleg, a szocializmus győzelme után, a kommunizmus felépítéséért folytatott harcban a dolgozó tömegek ideológiai nevelése egyre jelentősebb tényezővé válik. Minél magasabbfokú a társadalom tagjainak tudatossága, annál gyorsabban és sikeresebben oldhatók meg a kommunista építés feladatai. Éppen ezért az SZKP XXII. kongresszusa határozatában jelentős helyet foglalnak el azok a feladatok, amelyeket a dolgozók ideológiai nevelése területén meg kell valósítani.

»A jelenlegi szakaszban a párt az ideológiai munka terén azt tekinti a legfőbbnek, hogy valamennyi dolgozót a magas fokú eszemenység, a kommunizmus iránti odaadás, a munkához és a közös gazdasághoz való kommunista viszony szellemében neveljék, teljesen leküzdjék a polgári nézetek és erkölcsök maradványait, sokoldalúan és harmonikusan fejlesszék az egyént, megteremtsék a szellemi kultúra igazi gazdagságát.«¹

*

A dolgozók kommunista tudatosságra való nevelése igen bonyolult és sokoldalú feladat, amelyben a nevelés összes formáinak együttes alkalmazására van szükség. (A tudományos világnézet kialakítása, a munkára való nevelés, a kommunista erkölcs megvalósítása, a proletárnemzetköziség és a szocialista hazafiság fejlesztése, az egyén sokoldalú és harmonikus fejlesztése, a kapitalizmus csökevényeinek leküzdése az emberek tudatában és magatartásában, a polgári ideológia leleplezése.)

Mindezek közül a kommunizmus építésének jelenlegi szakaszában kiemelkedő jelentősége van a dolgozók *erkölcsi nevelésének*.

Az SZKP XXII. kongresszusán elfogadott program ezzel kapcsolatban megállapítja:

»A kommunizmusba való átmenet folyamán egyre növekszik a társadalmi élet erkölcsi alapjainak szerepe, kibővül az erkölcsi tényező hatásköre, és en-

¹ A Szovjetunió Kommunista Pártjának programja. Az SZKP XXII. Kongresszusa. 1961. október 17—31. [Bp.], 1962. 811—812. 1.

nek arányában csökken az emberek közötti kapcsolatok adminisztratív szabályozásának jelentősége.»²

A kommunizmus építőinek tevékenységét tehát nem a külső kényszer szabályozza és irányítja, hanem a közvélemény ereje, valamint a becsület, a lelkiismeret és az erkölcsi kötelesség érzése.

Az SZKP XXII. kongresszusa ennek jegyében megfogalmazta a kommunizmus építőjének erkölcsi kódexét, vagyis azokat az erkölcsi szabályokat és normákat, amelyek a szovjet emberek egész tevékenységét meghatározzák. A kommunizmus építőjének erkölcsi kódexe a következő erkölcsi elveket foglalja magában:

» — odaadás a kommunizmus ügye iránt, a szocialista haza, a szocialista országok szeretete;

— a társadalom javára végzett lelkiismeretes munka: aki nem dolgozik, ne is egyék;

— a társadalmi tulajdon védelméről és gyarapításáról való gondoskodás;

— magas fokú társadalmi kötelességtudat, kérlelhetetlenség a társadalmi érdekek megsértőivel szemben;

— kollektív szellem és elvtársi kölcsönös segítség; egy mindenkiért, mindenki egyért;

— humánus kapcsolatok és kölcsönös megbecsülés az emberek között: az ember az embernek barátja, elvtársa, és testvére;

— becsületesség és igazságosság, erkölcsi tisztaság, egyszerűség és szerénység a társadalmi és magánéletben;

— kölcsönös megbecsülés a családban, gondoskodás a gyermekek neveléséről;

— kérlelhetetlenség az igazságtalansággal, a henyességgel, a becstelenséggel, a karrierizmussal, a nyereszkezdéssel szemben;

— a Szovjetunió minden népének barátsága és testvérisége, kérlelhetetlenség a nemzeti és faji ellenségeskedéssel szemben;

— kérlelhetetlenség a kommunizmus ellenségeivel, a népek békéjének és szabadságának ellenségeivel szemben;

— testvéri szolidaritás minden ország dolgozóival, minden néppel.»³

Ez az erkölcsi kódex az alapja a párt erkölcsi-nevelő munkájának. A szovjet emberek jelentős többsége ismeri ezeket az erkölcsi szabályokat és normákat, és egész társadalmi tevékenységét egyre inkább ezek alapján igyekszik megvalósítani. Ahhoz azonban, hogy ez az erkölcsi kódex *minden szovjet embernél* magatartásának megingathatatlan, belső törvényévé váljék, a kommunista társadalmi-gazdasági viszonyok fejlesztése és a párt igen sokoldalú nevelő munkájára van szüksége. A szovjet emberek kommunista erkölcsének kialakításában az *objektív* és *szubjektív* tényezők egész sora játszik közre.

*

Az erkölcs szabályait és normáit mindig meghatározott társadalmi és gazdasági feltételek között kell vizsgálni, az emberek erkölcsi tudatának tanulmányozásában a társadalom történetének materialista felfogására kell támaszkodni.

² Uo. 813—814. l.

³ Uo. 814—815. l.

kodni. A társadalom eszmei életét, az emberek érzéseit, eszméit és fogalmait csak a társadalom életének anyagi feltételeiből kiindulva lehet megérteni, megmagyarázni és átalakítani.

A tudat kezdetétől fogva az emberek társadalmi tevékenységének terméke. Az emebert gyakorlati tevékenysége, a munka emelte ki az állatvilágból, s ez tudata fejlődésének is legfontosabb tényezőjévé vált.

Az ember társadalmi fejlődésének alapja az anyagi javak termelési módja, ez határozza meg a társadalom szerkezetét, végső soron tudatát.

»Életük társadalmi termelésében az emberek meghatározott szükségzerű, saját akaratuktól független viszonyokba, termelési viszonyokba lépnek egymással, amelyek anyagi termelőerőik meghatározott fejlődési fokának felelnek meg. E termelési viszonyok összessége alkotja a társadalom gazdasági szerkezetét, azt a reális alapot, melyen egy jogi és politikai felépítmény emelkedik, s amelynek a társadalmi tudat meghatározott formái felelnek meg. Az anyagi élet termelési módja határozza meg általában az élet társadalmi, politikai és szellemi folyamatát. Nem az emberek tudata az, ami létüket, hanem megfordítva: társadalmi létük az, ami tudatukat meghatározza.«⁴

A termelési módon belül tehát a termelési viszonyok összessége alkotja azt az alapot, amelyen a társadalom felépítménye emelkedik. Így az erkölcsben mint a társadalmi tudat sajátos formájában tehát a mindenkori termelési viszonyok tükröződnek. Ebből következik, hogy a termelési viszonyok összessége az az *objektív tényező*, amelynek a társadalom erkölcsi arculatának kialakulásában és formálásában döntő szerepe van.

A termelési viszonyok azonban nemcsak közvetlenül hatnak a társadalom erkölcsi arculatára, hanem közvetve is, a társadalom felépítménye különböző társadalmi és állami szervezetein keresztül is, amelyek a *szubjektív tényezők* szerepét töltik be a társadalom erkölcsének megváltoztatásában.

*

Az osztálytársadalmakban az erkölcs mindig osztályjellegű. Az uralkodó erkölcs pedig mindig a gazdaságilag és politikailag uralkodó osztály erkölcsé.

Az uralkodó osztály erkölcsével szemben azonban kialakul az elnyomott osztályok erkölcsé is. Kiemelkedő jelentősége van ezek között a munkásosztály forradalmi erkölcsének, amely a kapitalista kizsákmányolás ellen folytatott kíméletlen harcban jön létre. A munkásosztály erkölcsé, a proletárerkölcs az alapja a szocialista és a kommunista erkölcsnek. A szocialista forradalom győzelme után a proletárerkölcs új elvekkel és új tartalommal gazdagodik. A *szocialista termelési viszonyok kialakulása teszi lehetővé, hogy az emberek erkölcsi tudatában gyökeres fordulat álljon be és minőségileg új vonások alakuljanak ki.* A szocialista erkölcs kialakulásának és megvalósulásának objektív alapja tehát a szocialista termelési viszonyok létrejötte és fejlődése.

A kizsákmányolás felszámolásával, a szocialista termelési viszonyok kialakulásával az emberek társadalmi kapcsolataiban, tevékenységük jellegében gyökeresen új vonások alakultak ki. Vagyis a proletárdiktatúra, valamint a szocialista termelési viszonyok létrehozásuk a szocialista erkölcs kialakulásának anyagi feltételeit.

⁴ Marx: *Előszó »A politikai gazdaságtan bírálatához«*. Marx—Engels: Válogatott Művek két kötetben. Bp. 1949. I. köt. 339—340. l.

A szocialista iparosítás megvalósítása, a szocialista termelési viszonyok győzelme az ipar területén nemcsak mennyiségi, hanem lényeges minőségi változást idézett elő a Szovjetunióban a munkáosztálynál. Megváltozott mindenekelőtt a munkához és a *társadalmi tulajdonhoz való viszonyuk*. Ez az új viszony fejeződött ki már az első kommunista szombatokban, amelyek jelentőségét az új erkölcs kialakításában Lenin igen nagyra értékelte. »Ez olyan fordulatnak a kezdete — írta —, amely nehezebb, mélyrehatóbb, alaposabb, döntőbb jelentőségű, mint a burzsoázia megdöntése, mert ez a magunk renyhesége, fegyelmezetlensége, kispolgári önzése fölötti győzelmet jelenti, győzelmet jelent azokon a szokásokon, amelyeket az átkozott kapitalizmus hagyott örökségül a munkásnak és parasztnak.«⁵

A kommunista szombatokban kifejeződött tehát a dolgozóknak a munkához való viszonya, amely egyben a tulajdonhoz való új, szocialista viszonyt is tükrözte.

Miután a föld, a bankok, a gyárak és az üzemek az egész nép tulajdonába mentek át, a munkások maguk vették kezükbe nemcsak a termelés szervezését és irányítását, hanem az elosztás nyilvántartását és ellenőrzését is. Kíméletlen harcot folytattak a naplopók, a tolvajok, az élősdiak ellen.

A munkások kollektívizmusa, amely a burzsoázia elleni osztályharcban alakult ki, a szocialista termelési viszonyok között, a dolgozók szocialista versenymozgalmaiban, a baráti együttműködésben és kölcsönös segítségnyújtásban nyilvánult meg. A szocialista ipar fejlődésével együtt megnőtt a munkáosztály politikai és gazdasági aktivitása, alkotókedve. A munkáosztály egyre nagyobb része érezte magát az ország gazdájának, s ennek alapján egyre inkább eltűnt tudatából az egyéni és a társadalmi érdek ellentéte. A szocializmus alapjainak lerakásáért folytatott nehéz harcban a munkáosztály szocialista erkölcsé megszilárdult és jelentős új vonásokkal gazdagodott.

A kollektívizmus, a munkához és a társadalmi tulajdonhoz való szocialista viszony mellett megjelentek olyan új erkölcsi tulajdonságok, mint a szocialista hazafiság, a proletárnemzetköziség és a szocialista humanizmus.

A *szocialista hazafiság* mindenekelőtt a szocialista építés ügye iránti odaadást foglalja magában. A szocialista hazaszeretet elválaszthatatlan a haza szocialista jövőjéért érzett felelősségtől. Természetesen a szocialista hazafiság magában foglalja még a szülőföld és a haladó történelmi múlt szeretetét, a szülőföld népének és egészséges szokásainak, hagyományainak tiszteletét. A szocialista hazafiságban nincs helye a faji vagy nemzeti gyűlölködésnek, a nemzeti önhittségnek, önteltségnek.

A munkáosztály szocialista erkölcsének szerves tartozéka a *proletárinternacionalizmus*. A proletárinternacionalizmus kialakul már a tőke ellen vívott osztályharcban, és a szocialista forradalom győzelme után elmélyül, új tartalommal telítődik.

A szocialista hazafiság és a proletárinternacionalizmus kölcsönösen feltételezik egymást. Egyetlen szocialista ország sem viheti sikerre az új társadalmi rend építésének ügyét más országok proletariátusának támogatása nélkül, a szocialista haza önfeláldozó szolgálata viszont a proletariátus nemzetközi osztályharcának sikereihez járul hozzá.

⁵ Lenin: *A nagy kezdeményezés*. Lenin Válogatott Művei. Bp. 1954. II. köt. 562. 1.

A szocialista termelési viszonyok alapján bontakozik ki a *szocialista humanizmus*. A humanizmus csak ott érheti el teljes virágzását, ahol megszűnt mindenfajta embertelenség legfőbb forrása: a kizsákmányolás. A szocialista humanizmus az új társadalmi és államrend természetéből következik. Mint a kommunista erkölcs élve az emberről való gondoskodást, az emberi méltóság tiszteltbentartását, az emberek mindenfajta elnyomásának és megalázásának gyűlöletét juttatja kifejezésre.

A szocialista termelési viszonyok alapján új értelemmel telítődik meg a hagyományos erkölcsi fogalmak egész sora. A *becsület* és a *méltóság* fogalma igazi tartalmat csak a szocializmus viszonyai közt nyer, ahol az emberek mind gazdasági, mind pedig politikai tekintetben egyenlők egymással. A szocializmusban az emberek becsülete mindenekelőtt munkájukon alapszik.

A szocialista termelési viszonyok alapján a kollektívizmussal együtt megjelenik a kollektív becsületérzet, amely abban jut kifejezésre, hogy a társadalom tagjai termelési és társadalmi tevékenységükért, kollektív felelősséget éreznek a társadalom színe előtt. Új tartalmat nyer a *barátság* erkölcsi fogalma is. A barátsággal, mint erkölcsi jelenséggel a kapitalizmus körülményei között csak a dolgozók körében találkozunk. A dolgozók barátsága a szocializmus viszonyai között elmélyül, új tartalmat nyer. Itt a barátság alapja a gazdasági és politikai egyenlőség, a szocializmus építésének közös célja, egymás kölcsönös elvtársi segítése a közös ügy érdekében, kölcsönös áldozatvállalás.

A szocialista termelési viszonyok megszilárdulása változást idéz elő a munkáosztály *családerkölsének* vonatkozásában is. A szocialista termelési viszonyok és a nép kulturális színvonalának emelése alapján megvalósul a nők tényleges egyenjogúsága, ami lehetővé teszi a házasság és a család új erkölcsi alapjainak kialakulását. Csak a szocializmus körülményei között válhat általánossá a szabad választáson alapuló szerelmi házasság. Itt a család a szocialista társadalmi közösség része, amely egyformán szabad fejlődést biztosít a házastársak részére, és biztosítja a szülők és a gyermekek közötti igazi emberi kapcsolat kialakulását. A család és a szocializmus érdekei éppen úgy egybeesnek, mint az egyén és a társadalom érdekei. A szocializmusban a család a nagy szocialista közösség egy része, és erkölce a szocialista erkölcs.

Természetesen az új szocialista erkölcs kialakulása és általánossá válása a munkáosztály tudatában is hosszú időt vesz igénybe. A régi erkölcs maradványai hosszú ideig fennmaradnak még a munkások egy jelentős részénél, különösen azoknál, akik az idealista, vallásos világnézet talaján állnak.

Még nehezebben és lassabban formálódik ki és válik általánossá a szocialista erkölcs a parasztság körében. Ennek döntő oka abban van, hogy a forradalom után a mezőgazdaságban még hosszú ideig uralkodó gazdasági szektor maradt az egyéni kisparaszti gazdaság. A magántulajdon pedig a parasztságot a kispolgári erkölcsre neveli, arra, hogy ne törődjenek a közösség érdekeivel, hanem csak egyéni boldogulásukat tartásuk szem előtt. A szovjet hatalom elleneségei éppen ezért hosszú ideig abban reménykedtek, hogy a bolsevik párt nem tudja majd megoldani a parasztkérdést, mivel a paraszt soha nem fog lemondani egyéni gazdaságáról, és a magántulajdon erkölcsi világában élő parasztból soha nem sikerül kollektív parasztot nevelni.

A szocializmus építése azonban megkövetelte a szovjet hatalomtól, hogy a kisparaszti gazdaságot átvigye a kollektív gazdálkodás útjára. Miután a szocialista ipar megteremtette a mezőgazdaság kollektivizálásának technikai és

gazdasági felételeit, a párt a lenini elvek alapján élvezte a parasztságot a kollektív gazdálkodás útjához. A kollektivizálás megvalósítása után a mezőgazdaságban is a szocialista termelési viszonyok váltak uralkodóvá. A termelési eszközök társadalmi tulajdonának a mezőgazdaságban is a kollektívizmus felel meg. A kollektív gazdaságban végzett közös munka, közös irányítás, a végzett munka arányában való részesedés stb. új szocialista vonásokat alakított ki a parasztság erkölcsi felfogásában. A falun végbemenő mélyreható szocialista átalakulás nemcsak a mezsgyéket tüntette el, hanem a parasztnak a magántulajdon szellemétől áthatott gondolkodásmódját is megváltoztatta. Csak azután, hogy a parasztság saját tapasztalatai alapján meggyőződött arról, hogy a kollektív munka az anyagi gazdaság nagyobb bőségét eredményezi, kezdtek kibontakozni tudatában a szocialista erkölcs eszméi. Nem vonatkozik ez természetesen a parasztság leghaladóbb rétegére, ahol már ezek korábban létrejöttek.

A szocialista termelési viszonyok alapján tehát fokozatosan megváltozott a parasztság erkölcsi felfogása, az egyéni érdek helyébe a kolhoz általános érdeke lépett tevékenységük fő mozgatójaként, és a parasztság ezen keresztül eljutott általános állami, szocialista feladatok megértéséig is.

Természetesen a parasztságnál is, hasonlóan a munkásosztályhoz, fokozatosan kialakulnak és általánossá válnak a szocialista erkölcs azon normái és szabályai, amelyeket a munkásosztály esetében már említettünk. Meg kell azonban jegyezni, hogy a parasztság körében a szocialista erkölcs kevésbé érvényesül, mint a munkásosztálynál, s ennek döntő oka a két tulajdonforma különbségében és a háztáji gazdaság meglétében van.

A termelési viszonyokban és ennek alapján a társadalom osztályainak helyzetében beállt változások hatással voltak az értelmiség erkölcsi felfogásának alakulására is. A szocialista építés folyamatában egyrészt átnevelődött a régi, másrészt a munkásosztályból és a parasztságból kialakult az új értelmiség. A szocialista termelési viszonyok alapján kialakult az új szocialista értelmiség.

A szocialista termelési viszonyok képezik tehát az *anyagi* alapját annak, hogy a szovjet társadalomban kialakul és általánossá válik a szocialista erkölcs. A termelési eszközök társadalmi tulajdona a gazdasági alapja a szovjet állampolgárok közös érdekeinek a munkában, az egymáshoz való új, szocialista viszonyukban, a termelésben és a társadalmi élet más területén is.

A szocialista erkölcs kimagasló szerepet töltött be a Szovjetunió társadalmi, gazdasági fejlődésében, ugyanakkor nagy szerepe volt a Nagy Honvédő Háború idején is a szocialista haza védelméért folytatott harcban.

*

A Szovjetunió napjainkban belépett a kommunizmus építésének időszakába. A szocializmus és a kommunizmus mint egyazon társadalmi formáció két szakasza különbözik egymástól a termelőerők fejlettségének színvonalában, a tulajdon formáiban, az elosztás elveiben, a társadalom szervezetének formáiban és mindezeknek megfelelően tudatának színvonalában.

A szocializmus fokozatos átfejlődése kommunizmussá objektív törvényszerűség, amelyet a szocialista társadalom megelőző fejlődése készít elő.

A kommunizmusra való áttérés előfeltételeinek létrehozása bonyolult, többirányú feladat, amely magában foglalja:

1. A kommunizmus anyagi és technikai bázisának megteremtését;
2. A kommunista társadalmi viszonyok kialakulását;
3. A kommunista tudat általánossá válását a dolgozók körében.

Ezek a feladatok és célkitűzések kölcsönös kapcsolatban és összefüggésben állnak egymással.

A kommunizmus építésének feladatai közül alapvető jelentőségű a *kommunizmus anyagi-technikai bázisának* megteremtése, amely két egymást követő szakaszban oldódik meg.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtése mindenekelőtt a *termelőerők* példátlan arányú megnövekedését eredményezi. Ennek azonban nemcsak a gazdasági élet területén van nagy jelentősége, hanem a társadalmi élet területén is. A termelőerőknek ez az óriási fejlődése teszi ugyanis lehetővé, hogy a Szovjetunió az egy főre jutó termelésben világviszonylatban az első helyet foglalja el. Így jön létre az az alap, amelyen a szocialista társadalmi viszonyok fokozatosan kommunista társadalmi viszonyokká alakulnak át.

A termelőerők fejlődése és a termelési viszonyok tökéletesítése együttesen hozzá létre azt az *objektív alapot*, azokat az objektív feltételeket, amelyek között a kommunista erkölcs kialakul és általánossá válik.

A termelőerők fejlődése közvetlenül és közvetve is hatást gyakorol a dolgozók tudatára, erkölcsi felfogására.

A termelőerők fejlesztése (új, tökéletes gépek; új technológia, komplex gépesítés; automatizálás) egy magasan kvalifikált, kulturálisan és technikailag képzett munkásosztály kialakulását eredményezi. Ez a változás azonban megköveteli a munkásosztály világnézetének további elmélyülését, a kommunista tudat kialakulását. A kulturális-technikai színvonal emelkedése tehát nemcsak a munkások általános képzettségének növekedésével jár együtt, hanem magában foglalja világnézetük és erkölcsük fejlődését is. Mindezek alapján létrejönnek az iparban azok a feltételek, amelyek lehetővé teszik a szellemi és a fizikai munka lényeges különbségének megszűnését.

A termelőerők fejlesztése azonban nemcsak a dolgozókra van hatással, hanem megváltoztatja a munka jellegét is. Az új technikai feltételek között eltűnik a nehéz fizikai munka, lényegesen javulnak a szovjet emberek munkafeltételei, megrövidül a munkanap és új, kedvezőbb életkörülmények alakulnak ki. Ez pedig előfeltétele annak, hogy a munka életszükségletté váljék. Vagyis az automatizálás és a komplex gépesítés szolgáltatja az *anyagi alapot* ahhoz, hogy a szocialista munka fokozatosan kommunista munkává alakuljon. A termelőerők fejlődése alapján a meglévő vállalatok tökéletesednek és a kommunista társadalom vállalataivá fejlődnek, amelyekben a dolgozók tevékenységének alapelveivé válik: *kommunista módon élni és dolgozni*.

A termelőerők hatása az emberek tudatának fejlődésére döntő mértékben a termelési viszonyokon keresztül valósul meg. A kommunizmus termelőerőinek és termelési viszonyainak fejlődése alapján az új kialakuló kommunista erkölcs ragyogó példái mutatkoznak meg a szovjet munkásosztály termelési és társadalmi tevékenységében. (Kommunista munkabrigádok, kommunista munkanormák elterjedése, a dolgozó kollektívák széleskörű részvétele a vállalatok igazgatásában, a munkafegyelem jelentős arányú fejlődése, a versenymozgalmak új típusainak kialakulása és fejlődése stb.) Jelentősen megnőtt tehát a szovjet munkásosztály döntő többségénél a kollektivizmus, az elvtársi együttműködés és a társadalmi kötelesség érzése. Hruscsov elvtárs a kongresszusi

beszámolójában a következőket mondta: »A munka jellegében, a termelésben dolgozók kölcsönös viszonyában mind világosabban mutatkoznak meg az új hajtásai. A dolgozók mind szélesebb rétegeiben megszokássá válik, hogy öntudatosan, teljes odaadással, a képességeikhez mérten dolgozzanak, s ez a legfontosabb. Sok szovjet ember számára a munka már most is nemcsak kereseti forrás, hanem társadalmi hivatás, erkölcsi kötelesség is.«⁶

A kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtése jelentős változásokat idéz elő a mezőgazdaság és a falu társadalmi viszonyai fejlődésében is. A mezőgazdaság sokoldalú fejlődése a kommunizmus felépítésének elengedhetetlen feltétele. Mindenekelőtt a mezőgazdaság termelőerőinek fejlesztése döntő jelentőségű, mivel ez teszi lehetővé egyrészt a mezőgazdasági termékek bőségének megteremtését, másrészt a szovjet falu fokozatos áttérését a kommunista termelési viszonyokra, amely által megszűnnek a város és a falu közti lényeges különbségek.

A termelőerők és a termelési viszonyok fejlődése a mezőgazdaságban jelentős változásokat idéz elő a dolgozó parasztság tudatában, erkölcsi felfogásában is.

A mezőgazdasági termelőerők fejlődése az iparhoz hasonlóan megteremti azokat az objektív feltételeket, amelyek között a munka a mezőgazdaság területén is életszükségletté válik és itt is eltűnnek a szellemi és a fizikai munka közti lényeges különbségek. A termelőerők fejlődése eredményeképpen a szocialista mezőgazdaság megközelíti az ipar színvonalát a műszaki ellátottság és a termelés szervezése tekintetében. Ez azt jelenti, hogy nagy minőségi változás megy végbe a munka jellegében. A mezőgazdaság további gépesítése, villamosítása jelentősen növeli a mezőgazdasági dolgozók műveltségi és műszaki színvonalát. A mezőgazdasági munka valamennyi területének korszerű technikával való ellátása azt eredményezi, hogy a mezőgazdasági munka az ipari munka válfajává alakul át.

A termelőerők fejlődése azonban a mezőgazdaság területén is döntő mértékben a termelési viszonyokon keresztül fejti ki hatását az emberek erkölcsi felfogására.

Napjainkban még észrevehető különbség van a munkásosztály és a kolhozparasztság tudata, erkölcsi felfogása között. Ennek alapvető oka a munkásosztály és a kolhozparasztság termelési viszonyai közti különbség, ami főleg a két szocialista tulajdonforma különbségében nyilvánul meg. A munkásosztály teljes egészében az össznépi tulajdon alapján áll. Életfeltételei, anyagi és kulturális ellátottsága alapjaiban a társadalomtól függ. Éppen ezért a társadalmi érdek megértése, a szolidaritás és a kollektívizmus érzése, a szocialista erkölcsi magatartás egyéb más szabályai és normái a munkásosztálynál mélyebb tartalmat és szélesebb fejlődést érnek el, mint a parasztságnál.

A kolhoztulajdon, a kollektív munka és irányítás a kolhozparasztságnál is elvezet a szocialista erkölcs normáinak kialakulásához és fejlődéséhez, de főleg a háztáji gazdaságból eredő személyi haszon akadályai lehet ezen normák teljes kibontakozásának.

Ahhoz tehát, hogy a kolhozparasztság körében is kialakuljanak és általánossá váljanak a kommunista erkölcs szabályai és normái, feltétlenül szükséges

⁶ Hruscsov elvtárs beszámolója az SZKP XXII. kongresszusán. Az SZKP XXII. kongresszusa. Id. kiad. 96. l.

a kolhoztulajdon átalakítása össznépi tulajdonná. A kolhoztulajdonnak össznépi tulajdonná való fokozatos átalakulása pozitív hatással lesz a kolhozparaszttság erkölcsi tudatának alakulására is. A termelési viszonyok tökéletesedése, a két tulajdonforma közeledése, a kollektivizmus és az elvtársi együttműködés viszonyainak további fejlődését eredményezik majd a munkásosztály és a kolhozparaszttság között.

A mezőgazdaságban a kolhoztulajdonnak össznépi tulajdonná való válása a szocialista termelési viszonyok valamennyi elemének továbbfejlődését eredményezi. A termelési viszonyok tökéletesedése alapján formálódik a dolgozó paraszttság tudata. A kolhozok eddig is a kommunizmus iskolái voltak a szovjet paraszttság számára, elősegítették a magántulajdonosi szokások leküzdését, a kollektív nagyüzemi gazdálkodásra nevelték a parasztágot. A kolhozok éppen ezért továbbra is a kommunizmus iskolái maradnak. Ez azt jelenti, hogy a kolhozok termelési viszonyainak továbbfejlesztése az objektív alapja a kommunista erkölcs kialakulásának és általánossá válásának a kolhozparaszttság körében.

A kolhozok fejlesztése területén elsődleges feladat termelőerőinek fejlesztése a munka termelékenységének szakadatlan emelése érdekében. A kolhozok termelőerőinek fejlesztése valamennyi kolhoz gazdasági fellendülését eredményezi. Ennek azonban igen nagy jelentősége van a termelési viszonyok tökéletesedése szempontjából is. »A kolhozok gazdasági felemelkedése lehetővé teszi a kolhozon belüli viszonyok tökéletesítését; a termelés társadalmisítási fokának emelését, a normázásnak, a munkaszervezésnek és a munkadíjazásnak közelebb vitelét az állami vállalatoknál kialakult színvonalhoz és formákhoz, az áttérést a szavatolt havi fizetésre; a társadalmi szolgáltatások szélesebb körű fejlesztését (közétkeztetés, gyermekotthonok és bölcsődék, közművek stb.)«⁷

A társadalmi fogyasztási alapok további kiszélesítése megszilárdítja a közösségi szellemet a mindennapi életben, a munkában és általában a dolgozó paraszttság egymás közti kapcsolataiban.

A termelőerők és a termelési viszonyok fejlődésének egyik legnagyobb eredménye a kommunista erkölcs kialakulása szempontjából az lesz, hogy elavulttá válik a háztáji gazdaság és így megszűnik a kolhozparasztok érdekeinek és munkájának megosztottsága a kollektív gazdaság és a háztáji gazdaság érdekei és munkája között. A magatartás kommunista normái: a munkához való kommunista viszony, a társadalmi tulajdon fokozottabb védelme, a kollektivizmus érzésének fejlődése, a társadalmi kötelesség megértése stb. egyre inkább kibontakoznak és megszilárdulnak a kolhozparaszttság tudatában.

A mezőgazdaság termelőerőinek növekedése azonban nemcsak a kolhozokon belüli viszonyokban eredményez jelentős változásokat, hanem a kolhozok egymás közti kapcsolatában is. A gazdaság társadalmisításának folyamata túlnő az egyes kolhozok keretein, és jelentősen kiszélesedik a kolhozok közti termelési kapcsolatok. A gazdasági élet fellendülése arra ösztönzi a kolhozokat, hogy kolhozközi vállalatokat, kulturális és szolgáltatási intézményeket, állami kolhoz-villanytelepeket hozzanak létre a mezőgazdasági termékek elsődleges feldolgozására, raktározására és szállítására különböző építkezések lebonyolítására, építőanyagok gyártására stb. szolgáló vállalatokat létesítenek közös erővel.

⁷ A Szovjetunió Kommunista Pártjának programja. Az SZKP XXII. kongresszusa. Id. kiad. 781—782. 1.

Mindezek a folyamatok eredményezik, hogy a kolhoztulajdon fokozatosan össznépi tulajdonná válik. A kolhozok közti kiszélesedett gazdasági, kulturális és szociális kapcsolatok alapján továbbfejlődnek a kollektívizmus és a kölcsönös segítségnyújtás viszonyai. A kolhoztagok már nemcsak saját kolhozuk érdekeit veszik figyelembe a gazdaság fejlesztésénél, hanem az általános közös érdekeket. Ez tudatunk szükségszerű jellemző vonásává válik. Vagyis a kolhoztagok egyéni érdekei általános össznépi jellegűekké válnak. A kolhoztulajdonosok össznépi tulajdonná való átalakulása tehát elengedhetetlen feltétele annak, hogy a kolhozparasztság körében is kialakuljon és általánossá váljon a kommunista erkölcs.

*

A kommunista termelési viszonyok és a kommunista erkölcs kialakulásában nagy jelentősége és szerepe van az anyagi javak elosztási módjának. Az anyagi javak kommunista elosztásának elve és a kommunista erkölcs normáinak kialakulása és általánossá válása dialektikus kölcsönhatásban van egymással, amelynek a lényege abban jelölhető meg, hogy kölcsönösen feltételezik egymást. Mindezen kívül az anyagi javak kommunista elosztási elve feltételezi még a kommunizmus anyagi-technikai bázisának kialakulását.

A szükségletek szerinti elosztás kommunista elvére való áttérés elengedhetetlen feltétele, a munka szerinti elosztás szocialista elvének továbbfejlesztése, amely a termelésben való személyes anyagi érdekelttség elvén nyugszik. A szocialista és a kommunista társadalomnak is alapvető erkölcsi követelménye, hogy tagjai a társadalom javára minél eredményesebben dolgozzanak. A szocialista társadalom azonban ezt csak úgy biztosíthatja, ha tagjai a fogyasztási javakból a végzett munka arányában részesednek. A szocialista erkölcs nem ítéli el az embert, ha azért dolgozik többet és jobban, hogy anyagi életfeltételeit megjavítsa. A marxista történelemszemlélet magában foglalja azt az alapvető tételt, hogy a munkatevékenységben az anyagi ösztönzők az elsődlegesek.

A szocializmusban az egyéni és a társadalmi érdekek szorosan összefonódnak. Vagyis a szocialista erkölcs magában foglalja az anyagi érdekelttség elvét. A szocializmus építésének történelmi tapasztalatai a Szovjetunióban igazolják, hogy a helyesen irányított egyéni érdek a közösségi elv megszilárdulását, nem pedig annak aláadását eredményezi.

Természetesen az egyéni érdekek a társadalmi érdek fölé való helyezése, az egyéni haszon felhalmozása a társadalmi rovásra ellentmond a szocialista erkölcsnek.

»A bőségnek, mint az egyéni tulajdon korlátlan gyarapodásának elképzelése — nem a mi elképzelésünk, távol áll a kommunizmustól. Az, hogy a dolgozónak nagy mennyiségben vannak egyéni tulajdonában különböző javak — mint az egyéni fogyasztás formája nem ellenkezik a kommunista építéssel mindaddig, amíg ésszerű keretek közt marad, és nem válik öncéllá. De a túlságosan nagy egyéni tulajdon bizonyos körülmények között a társadalmi haladás kerékkötőjévé, a magántulajdonosi erkölcsök melegágyává válhat, s gyakran azzá is válik, és kispolgári elfajulásra vezethet. Megtörténik, hogy a dolgok egyik-másik embert leigázzák, s az ilyen ember a dolgok rabjává válik.«⁸

⁸ Hruscsov id. beszámolója. Az SZKP XXII. kongresszusa. Id. kiad. 98. l.

Ezt azt jelenti, hogy az anyagi érdekeltség szocialista felfogása nem azonos a kapitalista haszonhajhászással. Ellentmondás van a munka alapján megvalósuló szocialista elosztás és a kapitalista nyereséghajhászás között. A szocializmusban az anyagi ösztönző erők összekapcsolódnak az erkölcsi ösztönző erőkkel. kölcsönhatásban állnak egymással és együttesen a kommunizmus felépítésére irányulnak.

Az emberek tevékenységének jellegében tehát igen nagy jelentősége van az anyagi érdekeltség elve érvényesítésének.

A szocialista társadalom tagjainak anyagi helyzete sokoldalú szükségleteik kielégítésének foka *közvetlen* hatást gyakorol az emberek tudatára, a munkához és a társadalmi tulajdonhoz való viszonyukra. Az emberek érdekeinek és szükségleteinek állandó figyelembevételére anyagi jólétük szüntelen emelése, egyik elengedhetetlen feltétele és alapja alkotó aktivitásuk és erkölcsi tudatuk színvonala emelésének.

»A mindennapi szükségletek kielégítése nem jelentéktelen apróság, nem másodrendű dolog. Az emberek hangulata és munkájuk termelékenységére sok tekintetben függ attól, hogy milyen a mindennapi életük, milyen ellátásuk kultúrája.«⁹

A néptömegek érdekeinek szolgálatát fejezi ki a szocializmus gazdasági alaptörvénye: a termelés szakadatlan növelése és tökéletesítése a legfejlettebb technika alapján, az egész társadalom állandó növekvő szükségleteinek lehető legteljesebb kielégítése és a társadalom valamennyi tagjának sokoldalú fejlődése céljából. E törvény érvényesülését szemléltetően mutatja a szovjet társadalom tagjainak szakadatlanul növekvő gazdasági és kulturális jóléte, helyzete. Ennek alapján mind teljesebben érvényesül a munka jellegében, az emberek egymáshoz való kapcsolataiban a kialakuló új kommunista erkölcs. A dolgozók egyre szélesebb rétegeiben megszokássá válik az, hogy öntudatosan, képességeikhez mérten dolgozzanak.

Világosan igazolja ezt például a kommunista brigádmozgalom. A kommunista brigádmozgalomban kifejezésre jut a párt célkitűzéseivel való teljes egyetértés, a kommunizmus ügye iránti odaadás, a szocialista haza szeretete, a társadalmi tulajdon védelméről és gyarapításáról való gondoskodás, a társadalom javára végzett lelkiismeretes munka, magasfokú társadalmi kötelességtudat. Kifejezésre jut e mozgalomban a kommunista együttélés szabályainak megtartására irányuló céltudatos törekvés, egymás segítése, humánus kapcsolatok és kölcsönös megbecsülés az emberek között, példamutatás a munkában és a családi életben. A dolgozók egyre szélesebb köre igyekszik kommunista módon élni és dolgozni. Tehát már a szocialista elosztási elv — »mindenki képességei szerint, mindenkinek munkája szerint« — alapján kialakulnak a kommunista erkölcs egyes jellemző vonásai. Nem jelenti azonban ez azt, hogy az anyagi és kulturális javak elosztása területén nincs továbbra szükség az anyagi érdekeltség elve érvényesítésének. Ellenkezőleg, a munka szerinti elosztás, az anyagi érdekeltség elve továbbfejlesztése elengedhetetlen feltétele a szükségletek szerinti elosztás kommunista elvére való áttérésnek.

Amíg nem jött létre az anyagi javak bősége és a munka nem vált minden egyes ember elsőrendű életszükségletévé, addig érvényesíteni kell az elosztás szocialista elvét.

⁹ Uo. 89. l.

Csak a dolgozóknak a termelésben való személyes anyagi érdekeltiségének fenntartása útján valósulhat meg az anyagi javak bősége. Addig, minden egyenlősdi káros.

Az SZKP XXII. kongresszusa az egyéni és társadalmi érdekek helyes összhangjából kiindulva jelölte meg mind az ipar, mind pedig a mezőgazdaság területén az anyagi javak elosztásának eszközeit és módjait, mivel csak ez biztosíthatja a kommunizmus felépítését. Hruscsov elvtárs a következőket mondotta erről kongresszusi beszámolójában:

»Beszélhetünk akármilyen rózsás kilátásokról, megszabhatjuk a gazdasági fejlődésnek akármilyen gyors ütemét, ha maguk a dolgozók nem ismerik fel a társadalom átalakításának szükségességét, ha nem érdekeltek anyagilag, akkor a kidolgozott terveket nem sikerül megvalósítani. Aki az anyagi érdekeltség elvét figyelmen kívül hagyja, az szubjektív megfontolások alapján jár el, átugrik egy szakaszt, kudarcra kárhoztatja a szocialista, a kommunista építés ügyét.«¹⁰

»A párt az anyagi és az eszmei ösztönzők egybekapcsolásában látja azt a biztos utat, amely a bőség megteremtése és a szükségletek szerinti elosztás felé vezet, s amely okvetlenül elvezet majd bennünket a kommunista munka diadalához.«¹¹

A dolgozók anyagi jóléte, a termelésben való anyagi érdekeltség növelése és a kommunista öntudatosság növekedése között egyenes kapcsolat van. Az anyagi érdekeltség elvének alkalmazása nélkül nem lehet a dolgozókat a kommunizmushoz elvezetni, nem alakulhat ki a kommunista erkölcs.

Megállapíthatjuk, hogy a termelőerők fejlődése a szocialista termelési viszonyok szüntelen tökéletesedése azok az objektív tényezők, amelyek megváltoztatva az emberek élet- és munkafeltételeit, egyenes hatást gyakorolnak fejlődésére, megváltoztatva nézeteiket, erkölcsi magatartásuk normáit és szabályait.

Természetesen az objektív tényezők szerepének hangsúlyozása nem jelenti azt, hogy a kommunista erkölcs automatikusan, ösztönösen alakul ki a dolgozó tömegek tudatában. A kommunista erkölcs kialakulása és általánossá válása nem passzív folyamat, hanem az objektív feltételek hatása mellett szükség van az állami és társadalmi szervezetek rendszeres célratörő, nevelő munkájára. Véső soron az objektív és szubjektív feltételek kialakulása eredményezi a kommunista erkölcs kialakulását és általánossá válását.

¹⁰ Uo. 97. l.

¹¹ Uo. 98. l.

Иштван Куцик

РОЛЬ ОБЪЕКТИВНЫХ ФАКТОРОВ ОБЩЕСТВА В СФОРМИРОВАНИИ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ МОРАЛИ И ЕЕ СТАНОВЛЕНИИ ВСЕОБЩЕЙ

В связи с XXII. съездом КПСС статья занимается с вопросом, какую роль играют объективные факторы общества в формировании коммунистической морали и в её становлении всеобщей. В введении речь идёт о том, что XXII. съезд КПСС большую роль считает коммунистическому воспитанию трудящихся и как съезд определяет моральный кодекс строителя коммунизма. Статья указывает в введении и на то, что значит материалистическое рассматривание правил и норм нравственности. Далее статья показывает те объективные обстоятельства и условия, в среди которых сформировалась и стала всеобщей социалистическая мораль советского рабочего класса, крестьянства и интеллигенции. В связи этим в статье занимают места основные характерные черты социалистической морали: коллективизм, социалистический патриотизм, пролетарский интернационализм, социалистический гуманизм.

Вторая часть статьи рассматривает объективные обстоятельства формирования коммунистической морали и её становления всеобщей. Она показывает, что развитие производительных сил и производственных отношений коммунизма как создаёт объективные основы становления коммунистической морали всеобщей. В этой части статьи автор отдельно занимается объективными условиями морального сознания рабочего класса и крестьянства.

Заключительная часть рассматривает вопросы соотношения принципа материальной заинтересованности и коммунистической морали. Наконец статья ссылается на то, что кроме объективных факторов общества значительную роль играют в коммунистическом воспитании трудящихся и субъективные факторы общества, что эти факторы только вместе создают коммунистическую мораль и делают её всеобщей.

István Kuczik

DIE ROLLE DER OBJEKTIVEN FAKTOREN DER GESELLSCHAFT IN DER HERAUSBILDUNG UND IN DEM ALLGEMEINWERDEN DER KOMMUNISTISCHEN MORAL

Der Artikel beschäftigt sich im Zusammenhang mit dem XXII. Kongress der Kommunistischen Partei der Sowjetunion mit der Frage, welche Rolle die objektiven Faktoren der Gesellschaft in der Herausbildung und in dem Allgemeinwerden der kommunistischen Moral spielen. Die Einleitung weist darauf hin, welche grosse Bedeutung der XXII. Kongress der Kommunistischen Partei der Sowjetunion der kommunistischen Erziehung der Werktätigen zuschreibt und auf welcher Weise den sittlichen Kodex der Aufbau der Kommunismus verfasst. In der Einleitung deutet der Artikel auch darauf hin, was die materialistische Untersuchung der Regeln und Normen der Moral bedeute. Im weiteren erklärt der Artikel die objektiven Umstände und Bedingungen, unter denen sich die sozialistische Moral der sowjetischen Arbeiterklasse, Bauernschaft und schaffenden Intelligenz herausbildete und allgemein wurde. Im Zusammenhang damit führt der Artikel die grundlegenden Merkmale der sozialistischen Moral auf: den Kollektivismus, den sozialistischen Patriotismus, den proletarischen Internationalismus, den sozialistischen Humanismus.

Der zweite Teil des Artikels erörtert die objektiven Umstände der Herausbildung des Allgemeinwerdens der kommunistischen Moral. Er weist darauf hin, auf welche Weise die Entwicklung der Produktivkräfte und Produktionsverhältnisse des Kommunismus die objektive Grundlage des Allgemeinwerdens der kommunistischen Moral erschafft. Dieser Teil beschäftigt sich auch mit den objektiven Bedingungen des moralischen Bewusstseins der Arbeiterklasse und der werktätigen Bauern.

Zum Schluss behandelt der Verfasser die Frage des Zusammenhanges zwischen dem Prinzip der materiellen Interessiertheit und der kommunistischen Moral. Hier wird darauf hingedeutet, dass ausser den objektiven Faktoren auch die subjektiven Faktoren der Gesellschaft entscheidende Rolle in der kommunistischen Erziehung der Werktätigen spielen, und die beiden nur gemeinsam die Herausbildung und das Allgemeinwerden der kommunistischen Moral ergeben können.